

HAFENSCHER CSABA ZOLTÁN

Reintegráció egy megyei házban¹

2015. január 1-jén lépett hatályba a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény. Történelmi pillanatról beszélhetünk, mivel lezárult egy korszak, tekintettel a régi politikai rendszerben született és idáig regnáló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezésére. Az új, immár legmagasabb szintű jogforrással szabályozott büntetés-végrehajtási elképzelésekben törvényi szinten fogalmazódik meg a belső motivációból fakadó, sikeres reintegráció igénye, amelynek egyik alapját a munkáltatás, a másikat az egyéniesített foglalkozás adja.

A büntetés-végrehajtási szakterületen eltöltött tizenhárom év alatt sokat gondolkodtam, hogy milyen tevékenységsorozatot válasszak, amelynek eredményeképpen sikerül a fogvatartottakat kiközösíteni a börtön hétköznapjaiból fakadó,ingerszegény környezetnek is tulajdonítható mikrovilágból. Megoldásként a „lelkiismeretre” történő ráhatás, a belső értékek felszínre hozatala, a hasznos munkavégzés, valamint a kultúrában rejlő értékek valós megélése mellett tettem le a garast, hiszen mindegyiknek elválaszthatatlan része a tudatosan felépített kommunikáció, illetve annak célzatosan használt csatornái. Elképzelésem szerint ezek együttes alkalmazása képes a személyiségjegyek olyan átstrukturálására, amivel megoldható a szabadulás utáni társadalmi be- vagy visszailleszkedés, vagyis a sikeres integráció, reintegráció.

Feltételezésem további kulcsfontosságú eleme egy befogadó lokális társadalom nélkülözhetetlensége. Tanárként folyamatos hitvallásom volt és ma is az, hogy senkit nem tudok megtanítani semmire, viszont rengeteg segítséget tudok adni az adott ismeretet elsajátítani szándékozó diákoknak ahhoz, hogy sikeresen abszolváljanak egy aktuális anyagot. Párhuzamot vonva e gondolattal úgy vélem, hogy a legőszintébb reintegrációs elszántság is hiábavaló, ha a közvetlen be-, illetve visszailleszkedési környezet, akár a negatív sztereotip beidegződések miatt ennek ellenáll, elutasítón lép fel.

¹ A tanulmány a szerző 2017-ben, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán megvédett *Kommunikációs csatornák felhasználása a reintegrációs tevékenységben* című diplomamunkájának szerkesztett, rövidített változata. Konzulense Molnár Katalin egyetemi docens.

Úgy gondolom, hogy több olyan önálló, ám akár egymásra épülő programot, programsorozatot is lehet szervezni elítéltek számára, amelyek segítségével egyidejűleg érvényesülhet a fentiekben meghatározott két elem. Tényleges, taxatív eredmény a büntetés-végrehajtási intézet fogvatartotti összetételének arányában lesz majd mérhető, amelyben a két csoportot az első bűntényesek és a visszaesők jelentik. Hosszú évek óta ez az arány ötvenötven százalék körül mozog.

Céлом olyan reintegrációs tevékenységek, valamint azok fogvatartottakra és civilekre gyakorolt hatásainak bemutatása, amelyek az általam irányított büntetés-végrehajtási intézet keretei között már bizonyították létjogosultságukat függetlenül attól, hogy a tudományosság próbáját a reprezentativitás és a szükséges számú „pozitív alátámasztottság” hiányában még nem állták ki.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet rövid története²

A XIX. század második felében jelentős erőfeszítések történtek Gyula város részéről, hogy az újonnan építendő Törvényszéki Palota, amely magában foglalja a börtön épületét is, ebben a városban kapjon helyet. Erős ellenlábasként jelentkezett az egyre jobban fejlődő Békéscsaba. A növekvő és feltörekvő város szintén igyekezett mindent elkövetni, hogy magáénak tudhassa a törvényszéket, és nem utolsósorban ezzel elbitorolja a megyeszékhelyi rangot is. A két város harca közel tíz évig folyt a vármegyei rang megszerzése érdekében. A lobbitevékenységnek és egyet nem értésnek súlyos veszélyei is voltak a vármegyére, hiszen törvényszék nélkül elvesztette volna az önállóságát. Felismerve ezt a problémát, az aktuális politikai vezetés *Terényi Lajos* személyén keresztül a megvalósítás útjára lépett. A regnáló igazságügy-miniszter, *Erdély Sándor* végül Gyula mellett döntött, így 1897–1899 között felépült a várva várt törvényszék és vele együtt, annak részeként a börtön. A város a kor szempontjából patinás, a Csemegi-kódex szellemiségét magában foglaló épülettel gazdagodott.

A törvényszéki működés 1899. október 1-jén kezdődött meg, a dátumot a mai napig őrzi a börtön alapító okirata. Az épület helyt adott férfi és női fogvatartottaknak, kórtermeknek, valamint dolgozói lakásoknak is. Kiemelkedő, hogy a teljes épület fűtését központi forró vizes rendszer biztosította. Már az átadás pillanatában hetven fogvatartott befogadására volt képes, ami a mai

² <http://bv.gov.hu/gyula-az-intezet-tortenete>

napig alig változott (86). Kihasználtságára ugyanez már nem igaz, mivel a kezdetektől napjainkig kimutatható a folyamatos túltelítettség. A tervező, *Wagner Gyula* munkáját dicséri, hogy az első jelentősebb átalakítással csaknem egy évszázadot lehetett várni, amikor hozzáépítéssel új konyhát, étkezőt és irodatömböt adtak át. E bővítéssel nagymértékben javult a fogvatartottak ellátása és a személyi állomány munkakörnyezete is.

Beruházások, fejlesztések azóta is történtek, például 2000-ben készült el az ügyvédi beszélő különálló épülete, valamint új, korszerű belgyógyászati és fogorvosi rendelőt is átadtak. Jelen állapot szerint további bővítésekre már objektív építészeti okokból nincs lehetőség. 2017–2018-ban a nemzetközi normákkal összhangban került sor minden lakózárkában az önálló szellőzésű, fallal leválasztott mellékhelyiség kialakítására. A beruházás további hozadékként az addigi 86 fős befogadóképesség 121 főre bővült.

A bővítő, építészeti beruházások jövőbeli kivitelezését továbbra is nehezíti, hogy megőrzendő a történelem eme építészeti remekművét, intézetünk a Megyei Törvényszékkal együtt műemlékvédelem alatt áll.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet működése

Büntetés-végrehajtásról önállóan beszélni, kiemelve azt más területek kohéziójából nem igazán lehet. A büntetés fogalmával egyértelműen összefügg valami előzmény, adott esetben egy bűn bekövetkezése. A történelemben kalandozva láthatjuk, hogy a bűn megítélése mennyire változó időben és térben egyaránt. *A magyar jogtörténet* 3. fejezet III. részében olvashatjuk ennek egyik legjobban megfogalmazott példáját: „*Minden emberi közösség, így a vérségi alapokon szerveződött nemzeti társadalom egyes csoportjai vagy a felbomlott ősi közösség maradványain kibontakozó politikai szervezetek, a vagyoni alapokon szerveződő társadalom egyaránt érzékenyen reagál a különféle emberi magatartásokra. Egyetlen emberi csoport sem lehet közömbös tagjainak kohézióját erősítő hasznos vagy közösséget bomlasztó, káros cselekedeteivel szemben. A társadalom a közösségellenes megnyilvánulásokat, a többség (vagy legalábbis a hatalmat gyakorlók) érdekeivel szemben állókat felelősségre vonja, negatív szankciókat helyez kilátásba, s szükség esetén foganatosítja azokat.*”³

³ Bódiné Beliznai Kinga – Király Tibor – Lőrincz József – Máthé Gábor – Mezey Barna: A magyar büntetőjog története. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 3. fejezet III. rész

Vagyis a bűn és büntetés mindenkori rendszere egy adott társadalmi egység igényeiből, belső normáiból, értékítéletéből születik meg, az aktuális vezető és irányító réteg attitűdjén keresztül.

Jelen értekezés témája mégis lehetőséget ad arra, hogy mindentől függetlenül, a büntetés-végrehajtásé lehessen a főszerep, és ebben a fejezetben kizárólag annak szervezetéről, azon belül is egy intézetről szólhassanak a gondolatok.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet irányítása

A börtön egyszemélyi vezetés alatt működik. Irányítója az intézetparancsnok, aki egyben ellátja a munkáltatói jogkör kizárólagos gyakorlását is, valamint egyszemélyi felelőse minden, az intézettel kapcsolatos történésnek. Az állománytáblában rögzítettek szerint nincs szervezetszerű helyettes, ami sok szempontból hátrányos helyzetbe hozza a parancsnokot. Ilyen hátrányként említhető például a jogkörök leadhatóságának szűk keresztmetszete, aminek következménye a vezetői tevékenység végrehajtói irányú eltolódása. Ezzel háttérbe szorulnak olyan, főleg napjainkban elengedhetetlen intézetmenedzselési lehetőségek, amelyek anyagi erőforrások biztosításával tudnák még hatékonyabbá tenni a börtön működését, illetve céljainak minél sikeresebb elérését.

Végrehajtás és munkafolyamatok szerint egymástól jól elkülöníthető osztályok biztosítják a folyamatos, jogszabályoknak megfelelő jogszerű és szakszerű működést. A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szervezetében hat egymástól független szakterület kapott helyet: biztonsági, gazdasági, büntetés-végrehajtási, informatikai, személyügyi, valamint egészségügyi osztály. A szervezet e szintjeit osztályvezetők irányítják, kivéve az egészségügyi szakterületet, ahol a főápoló látja el a vezetési-irányítási feladatokat is. Az intézet mibenlétéből fakadóan évi 365 napon, napi 24 órában szükséges minden részletre kiterjedő figyelemmel megszervezni az egyes szakterületek szolgálatellátását. Vezetői (parancsnoki) közvetlen irányítás alá tartoznak még olyan beosztások, amelyek összeférhetlenségi, hatásköri vagy hatásmechanizmus szerinti okokból nem rendelhetők az egyes osztályok szervezeti egységébe. Összesen három ilyen munkakört irányít közvetlenül a parancsnok, jelesül a belső ellenőr, a szakpszichológus és az osztályvezető lelkes munkáját. Az utolsóként nevesített státusz nevében megtévesztő lehet ugyan, de gyakorlatilag egy személy tevékenységét takarja. A már említett szervezetszerű parancsnokhelyettesi pozíció hiányából fakadóan csatolt munkakö-

röket is parancsnoki felügyelet alá kell vonni. Ennek szükségszerűsége főleg jogszabályokban és egyéb szabályzóknak (az országos parancsnokság által kiadott intézkedések, utasítások és szakutasítások) megfogalmazott követelményeknek köszönhető. Az előbbieknél alapján az intézet egyszemélyi vezetőjének további hat feladatkörrel kell tevőlegesen foglalkoznia (biztonsági vezető, adatvédelmi felelős, nyomozó tiszt, fegyelmi tiszt, mozgósítási tiszt, sajtóreferens). További, a szervezeti struktúra szempontjából érdemi jelentőséggel bíró irányítói szint nincs, bár az egyes szakterületek esetében további egységeket lehet nevesíteni. Érdemes megjegyezni a gazdasági osztályon jól elkülöníthető pénzügyi és műszaki csoportot, vagy a büntetés-végrehajtási osztály esetében a reintegrációs és bűnügyi nyilvántartó csoportot.

A szervezeti felépítésből kiderül, hogy bár kis intézetről van szó, mégis rendkívül nehéz és összetett feladat az irányítása.

A nevelés és reintegrálás eszköztárára

Példamutatás

A nevelés kérdésköre jelentős történelmi múltra tekint vissza. Kiemelendő továbbá, hogy fogalmilag az állatvilágban is beszélhetünk ösztönszerű nevelésről, amely során a fiatal egyed képessé válik az önálló élethez szükséges készségeket elsajátítani. Az ember esetében persze nem az ösztönszerű magatartásformák elsajátításáról van szó, hanem egy rendkívül összetett, akár több évtizeden át tartó tudatos folyamatról, amelynek végén kijelenthető, hogy a nevelt személy legalább minimális fokon megtanulta az adott mikroközösség együttélésének alapszabályait, azaz szocializálódott.

A szocializációs úton való haladás folyamatos, sok esetben nem is tudatos formája a környezetben fellelhető viselkedési minták észlelése, érzékelése, valamint azok utánzása. Erre a sokszor vegetatívnek is nevezhető példamutatásra építhető a fogvatartotti integráció alapja. A börtönbe kerülő személy akaratlanul is képes átvenni az intézet mikrovilágában létező magatartási és együttélési szokásokat. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány a verbalitáson kívül megjelenésével, ruházatával, fellépésével és viselkedésével is minden tekintetben közvetítse az elvártakat. Sőt, amennyiben attól eltérőt tapasztal, kötelező jelleggel tegye szóvá, pontosan megfogalmazva, hogy mi lenne a helyes magatartási forma, illetve juttassa kifejezésre a helytelenség lehetséges negatív következményeit.

Ezen a ponton kívánok visszautalni diplomamunkám második fejezetére, amelyet a kommunikációnak szántam. Az ott megfogalmazottak minden szempontú betartása és tudatos alkalmazása jelentheti a siker elérését. A példamutatásnak megkérdőjelezhetetlen kongruenciában kell megvalósulnia ahhoz, hogy a fogvatartottak számára maradandó érvényű követendő értékeket közvetíthessen.

Érdemes pár gondolatot szentelni a büntetés-végrehajtás dolgozóinak ruházatának is mint a kommunikációs csatorna egyik elemére. A börtönök működésének két önállóan is szakmai szakterületét a biztonsági osztály és a fogva tartási ügyek (büntetés-végrehajtási) osztálya adja. Az elsőnek ki kell fejeznie az intézet fegyveres rendvédelmi szervekhez való tartozását, valamint a rend és fegyelem szükség esetén kényszerítőeszközökkel történő megtartását. Ennek adekvát közvetítésére az egyenruha viselése teljesen megfelelő. A második szakterület ugyanakkor a civil társadalom értékrendjét kell hogy közvetítse minden egyes csatornán keresztül. Esetükben a kongruencia meglétét természetesen csak az alkalomhoz illő civil ruházat képes megerősíteni, így a reintegrációs tiszteknek nem célravezető egyenruhában ellátniuk a napi feladataikat. Vagyis az öltözék tudatos megválasztása is tényleges részeseleme a fogvatartotti reintegrációnak.

A büntetés-végrehajtás parancsuralmi rendszere egyébként önmagában is képes a rend, fegyelem, tisztaság, tisztelet közvetítésére, ami remek alap egy pozitív életút kialakításához. Ezt legjobban *Bábosik István* fogalmazza meg: „*Konstruktív életvezetésen olyan életvitelt értünk, amely szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes. Ebből következően tehát az ilyen életvezetés megfelel az értékkel kapcsolatos kettős kritériumnak, amennyiben egyrészt közösségfejlesztő jellegű, de az egyén fejlődését is elősegíti, vagyis önfejlesztő és nem önromboló jellegű.*”⁴

A Bábosik-féle pozitív életvitelnek a büntetés-végrehajtás vendégszeretetét élvezőkre megfogalmazható specifikus elméletét *Ruzsonyi Péter* dolgozta ki. Az ő elvei alapján végzi tevékenységét a magyar büntetés-végrehajtási szervezet, még akkor is, ha lokálisan további specializációkra lehet szükség. Ezt a gondolatomat támasztja alá a tőle származó idézet is: „*A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés célja a konstruktív életvezetés megalapozásának elősegítése bűnelkövetők körében, azaz olyan büntetés-végrehajtási reintegrációs eljárás kidolgozása, amely társadalmilag elfogadott, de egyénileg is eredményes magatartás- és tevékenységformák kialakítására, valamint a már*

⁴ Bábosik István: Nevelélmélet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 13. o.

meglévő pozitív tulajdonságok és viszonyulási formák tudatosítására és elmélyítésére irányul. Ennek érdekében vizsgálja a kriminalizálódás folyamatának pedagógiaiilag megragadható csomópontjait. Szakmódszertana felhasználásával részt vállal a prevencióban és a rehabilitációban. Alkalmazására elsődlegesen (zárt)intézeti körülmények között kerül sor, de – preventív céllal – kiterjedhet a veszélyeztetett (élet)helyzetben lévő, illetve antiszociális magatartást tanúsító fiatalok és felnőttek intézeten kívül szervezett segítő programjaira, illetve az utógondozásra is.”⁵

Foglalkozások (Házi praktikák szakkör)

Számos lehetőség adódik olyan egyéni vagy csoportos foglalkozás megszervezésére, amely az adott időpontban történő értelmes időöltésen kívül, irányított formában, tudatos módon képes a fogvatartott jövője szempontjából értéket közvetíteni. Az általános érvényű foglalkozások legfőbb jellemzője, hogy gyakorlati oldalról nyújtanak olyan személyes tapasztalatokat, amelyek a hétköznapi emberek mindennapjaiban fordulnak elő. Ilyen foglalkozás például a Házi praktikák szakkör, amelynek a következőkben bemutatott vázlatos tematikája jól illeszkedik az iménti gondolatokhoz.

Cél

A lakó- és zárcakörnyezet, a fogvatartotti élettér esztétikusabbá, higiénikusabbá tétele. Alternatívát nyújtó börtönbeli elfoglaltságok megismertetése, a haladást szolgáló, építő jellegű tevékenységek elsajátítása az antiszociális normaképződéssel szemben. A háztartási, házkarbantartási, házfelújítási tevékenység népszerűsítése, szakkörjellegű foglalkozásokkal közösségi szintér létrehozása, pozitív szociális viselkedésminták elsajátítása, prizonizációs ártalmak csökkentése.

Módszertan

Fontos szintér a munkára nevelés szempontjából azoknak a különböző szakköröknek a rendszere, amelyek a fogvatartottak speciális érdeklődési körének

⁵ Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia tudományterületének helye a társtudományok rendszerében. In: Deák Ferenc – Pállo József (szerk.): Börtönügyi kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014, 182–183. o. [Börtönügyi tanulmányok 1.] <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/Kaleidoszkop.pdf>

megfelelően különleges lehetőségeket kínálnak a személyiségük meghatározott irányban való fejlesztésére, és az ennek megfelelő alkotó jellegű – szellemi és fizikai – munkák elvégzésére, feladatok megoldására. A tanítási-tanulási folyamatokat úgy célszerű megszervezni, hogy azok ne csupán az ismeretek megértését, hanem azoknak a reprodukív és produktív alkalmazásokban történő felhasználását is lehetővé tegyék. A szakkörökön olyan személyi állományú tagok, illetve olyan fogvatartottak oktatják fogvatartottársaikat, akik magas színvonalon űznek valamilyen tevékenységet, és vállalkoznak a tudásuk megosztására. A célcsoport tagjai így pozitív sorstárspéldát látnak maguk előtt, és a feladatot vállalók önbecsülését is növeli az oktatói munka. A csoportfoglalkozások színterei a bv. intézet zárkái, udvarai. A csoportfoglalkozásokat a személyi állománynak az adott szakterületen szakképzettséggel bíró tagja vezeti. A gyakorlati foglalkozásokon az adott szakterületen szakképzett fogvatartottak is szerepet kapnak az ismeretek átadásában. A csoportfoglalkozások elsősorban a gyakorlati ismeretek elsajátítására fektetik a súlyt, mint például takarítás, fertőtlenítés, tisztaság fenntartása, konyhai munkák, berendezési tárgyak karbantartása, védekezés a kártevők és rovarok ellen, tisztasági festés előkészítése, festés, mázolás. A szakköri tevékenységben való részvétel önkéntes alapon, a fogvatartott írásbeli nyilatkozata után történhet.

Elérni kívánt eredmény

A CPT (a kínzást és az embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést megelőzni hivatott európai bizottság) ajánlásának⁶ megfelelően minden fogvatartott naponta legalább nyolc órát töltsön zárkán kívül, valamilyen értelmes elfoglaltsággal. A szakköri tevékenységben való részvétel a zárkán kívül eltöltött időt növeli.

A fogvatartottak számára lehetővé kell tenni, hogy a társadalomba való be-, illetve visszailleszkedését már a szabadságvesztés ideje alatt megkezdhesse, hiszen a sikeres beilleszkedés nem statisztikai kategória, hanem minden egyes fogvatartottra vonatkozó realitás.

Pozitív példa átadása, illetve a tevékenység kézzelfogható eredményének bemutatása a többi fogvatartott részére.

Olyan gyakorlati tapasztalatok megszerzése, amelyek az önálló civil élet mindennapi velejárói, valamint közösségi normák alapjai.

⁶ Az 1994. évi látogatásról szóló CPT/95/21. számú jelentés III/C. 2. pont.

Nagyon leegyszerűsítve tehát három fő részt érdemes elkülöníteni a tematikában. Elsődlegesen mindig szükséges megfogalmazni egy célt. A kitűzött cél elérése érdekében különböző feladatokat kell végrehajtani, amit módszer-
tanban rögzíthetünk. Végezetül fontos meghatározni az elérni kívánt eredményeket, amelyek indikátorként mutatják számunkra a foglalkozás sikerének vagy sikertelenségének visszajelzését. Természetesen a tematikában rögzíteni kell más, reintegrációs szempontból semleges, de a végrehajtásra nézve mégis elengedhetetlenül fontos adatokat. Ilyenek például a foglalkozások időpontja és tartama, a végrehajtói állomány létszáma, a szükséges biztonsági intézkedések meghatározása.

Speciális tréningek

A normál foglalkozásokon túl szükség van speciális tréningek megtartására is. Számos érvet lehet felsorakoztatni az ilyen programok létjogosultsága mellett, de van néhány, ami kiemelkedő szerepű. A börtön vendégszeretét élvező emberek képességei, személyisége, személyiségjegyei magától értő módon eltérők. Az általános példamutatás és foglalkozás szükséges, de nem elégséges feltétele a sikeres reintegrációnak. Ahhoz, hogy valaki a társadalom hasznos, jogkövető tagjává válhasson, az egyéni kompetenciáit is górcső alá kell venni. A személyiségének adekvát, speciális fejlődési program hozhatja meg a kívánt eredményt.

További különbség, hogy a speciális tréningek során a tartalmi elemekhez értő szakember bevonása szükséges, vagyis nem tarthatja akárki. Több esetben előfordulhat, hogy kizárólag külső szakember segítségével lehet megtartani az aktuális képzést. Mindamelllett egyre gyakrabban fordul elő, hogy a személyi állomány tagja részesül olyan továbbképzésben, amely alkalmassá teszi őt a speciális tréning megtartására. Intézetünk esetén példaként hozható fel a dohányzásról leszoktató tréning, amikor is a börtön reintegrációs tisztje részesült a foglalkozás megtartásához szükséges képzésben. Ennek egyértelmű előnye, hogy a csoportos program befejezése után egyéni foglalkozások keretei között segítheti az elsődleges eredmények megszilárdulását, illetve érdeklődés függvényében bármikor szervezhető újabb csoportos tréning, hiszen nem kell alkalmazkodni külső szakemberhez.

A büntetés-végrehajtás reintegrációt elősegítő tevékenységében kiemelt szerepet kap néhány speciális tréning, úgymint kommunikációs, konfliktuskezelő, agressziókezelő, kompetenciafejlesztő. Általánosan elfogadott tény,

hogy az elkövetővé válás során ezek voltak azok a sarkalatos pontok, amelyek hiánya nagyban hozzájárult a bűnözői hajlam előtérbe kerüléséhez.

Nézzünk néhány rövid gondolatot az eddig megvalósított speciális tréningekkel kapcsolatban!

Kompetenciafejlesztő, érzékenyítő tréning

A bűnelkövetők nagy része elkövetéskor nem tartja szem előtt az áldozat érzéseit, félelmeit, nem helyezkedik a másik szerepébe, sokszor még utólag sem. A gondolkodásukban és viselkedésükben megnyilvánuló egocentrizmusuk sokkal nagyobb, mint a nem bűnelkövetőké. A tréning fő célkitűzése, hogy a résztvevők képesek legyenek kellő empátiával kezelni a különböző interperszonális helyzeteket, megtanuljanak decentralizálni, azaz a másik fél szempontjából is értékelni a szituációt, és annak figyelembevételével adekvátan reagálni. A tréning segítheti a résztvevőket abban, hogy felismerjék azokat a társadalmi jelenségeket, amelyek a személyközi konfliktusokat generálják, és ennek tudatában képesek legyenek objektíven értékelni a konfliktushelyzeteket.

Kommunikációs és konfliktuskezelő tréning

A tréning fő célkitűzése, hogy a résztvevők megismerjék a hatékony és eredményes egyéni, munkahelyi és társas kommunikáció elemeit. Képesek legyenek az adott körülmények között az egyes kommunikációs kihívásokra adekvát eszközöket felhasználva válaszokat adni. Tudják kezelni a különböző szintű kommunikációs helyzeteket mind vertikálisan, mind horizontálisan. A létrejövő szituációk során megfelelő visszajelzéseket tudjanak adni. Ezekben a visszajelzésekben tükröződjenek az asszertív önérvényesítés elemei, ezáltal adekvátan tudják kezelni a személyközi konfliktusokat. Megismerjék, és hatékonyan alkalmazni tudják az információáramlás különböző eszközeit, csatornáit. Képesek legyenek olyan szinten magukévá tenni a hivatalos kommunikáció képességét, ami biztosítani tudja számukra a munkaerőpiacra történő potenciális bejutást és az ottani sikeres helytállást.

Művészetterápiás foglalkozás

Legfőbb cél megismertetni a színpad természetét, a színpadi mozgást, a színpadi beszédet. Mindezeket túl súlyt kell fektetni a közösségfejlesztésre, is-

merkedésre, bizalomra, a kooperációs játékokra és tevékenységekre, helyzet- és stílusgyakorlatokra. A részletezett tevékenységektől kellő valószínűséggel várhatók a szocializációs folyamatot erősítő eredmények. A fogvatartottak halmaza közösséggé szerveződik. Megtapasztalják a közös munka örömeit. Megismerkednek a színpadi munka alapjaival. Befogadják a színpadi műnek, amelyet akár kinti közönség számára is közvetíthetnek. Megtapasztalják a munka sikeres befejezésével járó örömet, vagy akár magát a siker élményét. Személyiségük kitágulhat, nyitottá válhatnak a kultúrára. Későbbi életükben több empátiával, felelősséggel élhetnek a mindennapi családi és munkahelyi környezetben, a társadalom értékes tagjaivá válhatnak.

A sikeres reintegrációt elősegíti továbbá, hogy a színelőadások és művészetterápiás foglalkozások által kínált interaktív kapcsolatok révén pozitív élelmény éri mindkét társadalmi réteget, vagyis mind a fogvatartottat, mind pedig a civil társadalmat. Ez a hatás a fogvatartottnál az egészséges énkép és önismeret fejlődését segíti elő nagymértékben, míg a társadalom esetében a meglévő torzképet és negatív sztereotípiákat, beidegződéseket tompítja, adott esetben akár meg is szüntetheti. Hangsúlyosan fejlődik továbbá a tagolt beszéd, artikuláció, hangsúlyozás, metakommunikáció, amelyek a mindennapi élet különböző területein elengedhetetlenül fontosak. Nem utolsósorban kijelenthető, hogy az emberi lét egyik alapja a folyamatosan meglévő, megújuló egyéni cél. Ehhez nyújt biztos és fenntartható alapot a fogvatartottakkal való ilyen irányú foglalkozás által életre hívott belső motiváció.

Kreatív programok szervezése fogvatartottaknak

Kizárólag a fantázia szab határt az idesorolható foglalkozások témájának, tartalmának. Közös tulajdonság a tréningek tematikájában, hogy a kommunikációra, együttműködésre, figyelemre, kifejezőképességre, kreativitásra, együttgondolkodásra, csapatmunkára helyezik a fő hangsúlyt. A tréningek egyik célja, hogy a résztvevők képet kapjanak arról, hogyan lehet a leghatékonyabban irányítani egy munkahelyi csoport munkáját. Ennek megfelelően megismerik a csoportműködés alapvető jellemzőit, segítséget kapnak ahhoz, hogy a körülmények – a személyi és tárgyi feltételrendszer – ismeretében képessé váljanak az optimális csapat kialakítására. További pozitívum, hogy a kreatív foglalkozások keretei között tudatosan alkalmazható a memóriafejlesztés, a bizalomépítés, az önkifejezés, a közösségformálás, a felelősségtudat növelése, a belső motiváció kialakítása, valamint az empátiafokozás módszere,

amellyel végérvényesen, a további élet bármely területén hatékonyan felhasználható készségeket fejlesztünk.

A programokkal intézetünk reintegráló és átnevelő funkciója is erősödik. A résztvevők tapasztalatot szereznek a csoportmunka előnyeiről, hátrányairól, a versengés természetéről, valamint a hatékony együttműködés kialakításának lehetőségeiről. A modulok során a résztvevők gyakorlatot szereznek a tervezésben, a szervezésben, és megismerik az egyéni, illetve a csoportos döntéshozatal módjait. Eljuthatunk odáig, hogy a részt vevő fogvatartottak önálló műsorokat, előadásokat legyenek képesek tervezni, készíteni, illetve levezetni, sőt értékelni.

Célszerű a témákat úgy kiválasztani, hogy azok egyértelműen a benti életüket, valamint a szabadulás utáni terveiket, elképzeléseiket öleljék fel. Ezáltal összetett magatartási sémákat gyakorolnak be, így funkcionális képességeket szereznek a szabadulás utáni életük jobbá tételéhez. Ösztönösen fogják felismerni az adott élethelyzetre vonatkozatható, a benti tréningen elsajátított, éppen szükséges válaszreakciót. Az empátiafokozás módszerével jóval nyitottabban lesz képes az illető az őt szabadulásakor azonnal érő társadalmi hatásokra a jövőbeni életét előremozdítóan reagálni. A foglalkozások analógiájára épülő, beidegződött viselkedésformák és automotorossá vált készségek kiemelt jelentőségűek tehát a szabadulást követő első, egyben legkritikusabb időszakban, amikor is egy pillanat alatt változik meg az életvitel. Az addig megszokott, teljes mértékben irányított szerepből irányítói szerepbe kerül át a szabaduló, sok esetben évekkel, akár évtizedekkel a bekerülés után.

Jóvátételi programok

Napjainkban – bármilyen hihetetlen is – nem lehet sikeres reintegrációs tevékenységet végezni jóvátételi programok nélkül. Ennek egyik oka, hogy az elmúlt évek büntetőpolitikája nyomatékos szerepet, ezzel párhuzamosan kiemelt társadalmi figyelmet kapott.

Az idesorolható tevékenységek kiválasztásának legfőbb elve a társadalom irányába történő, érezhető kompenzáció az elítéltek által elkövetett bűnök miatt. A programok egyrészt hatékonyan szolgálják a társadalomban kialakult negatív sztereotip beidegződések enyhítését, másrészt képesek felébreszteni a résztvevők lelkiismeretét, ami elengedhetetlen alapja a jogkövető állampolgárrá válásnak.

A fogvatartottak börtönön kívüli tevékenységének önkéntes alapon történő biztosításával hangsúlyos módon kerülnek előtérbe olyan további, a min-

dennapi életben elengedhetetlenül fontos viselkedési attitűdök, mint a fegyelem, figyelem, önuralom, önkifejezés, önbecsülés, tisztelet, alázatosság, magabiztosság. Ezen túl a tevékenységet közvetlenül megélő lokális társadalom egyértelmű jelzést kap a fogvatartottak emberi mivoltáról, valamint egy pozitív életutat választani kívánó személy megváltozni akarásáról. Ezáltal csökken az egyébként érthető társadalmi idegenkedés, diszkriminatív megnyilvánulás a szabadult fogvatartottak irányába, ami egyértelműen elősegíti az érintettek visszailleszkedését, a társadalom elfogadási hajlandóságának növekedése okán. A jótételi programokon való rendszeres részvétel elősegítheti, hogy a kialakuló pozitív társadalmi fogadtatás hatásai megerősödjenek a fogvatartottak lelkületében. Végeredményben a fogvatartotti populáció és a társadalom közötti távolság csökkenését tudjuk elérni a rendszeresen szervezett jótételi programokkal, ami megkérdőjelezhetetlenül az egyik záloga az ismételt bűnelkövetés hatékony megelőzésének.

Reintegrációs tevékenység a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben

Börtönszínház

Új feltételek, lehetőségek

Napjainkban rengeteget lehet hallani a „bűnmegelőzés” szót. Szinte frázisként tekint rá a halandó, keresve olyan kapaszkodókat, amelyek az eredmények fényében erősítik e tevékenység értelmét, ezen keresztül szükségességét. Mi, akik gyakorlati szinten foglalkozunk a témával, persze ismerjük a buktatókat, tudjuk, milyen szerteágazó problémakörrel van szó, és nem utolsósorban folyamatosan tapasztaljuk, hogy az egyébként fontos és előremutató eredmények mennyire elsikkadnak a média szenzációhajhász hozzáállása nyomán.

Van viszont egy új fénypont a büntetés-végrehajtás területén, ami elemmentáris erővel csatlakozik a bűnmegelőzés soha abba nem hagyható tevékenységébe. 2015. január 1. óta törvényi szintű jogforrás⁷ határozza meg a büntetés-végrehajtás célját és feladatát. A jogszabály legelején találkozhatunk olyan fontos értékeket sugalló kifejezésekkel, mint társadalmi beilleszkedés,

⁷ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 1. §.

megelőzés, jogkövető magatartás. Értelmezve a nehezen emészthető jogi nyelvezetet elmondható, hogy a jogalkotó szándéka egy olyan büntetési rendszer kialakítása, amely során a büntetését töltő személy számára adekvát és egyben szakmailag irányított felkészítésen megy keresztül. A végeredmény pedig nem lehet más, mint egy jogkövető állampolgár.

A 2013-ban elfogadott új Nemzeti Büntelmegelőzési Stratégia⁸ egyik alappillére a bűnisméltés megelőzését elősegítő, a büntetés-végrehajtási intézetekben zajló tevékenység. A kormányhatározat 8.4.1 G táblázata részletezi a művészetterápiás és kreatív programok megvalósításának alapjait. Minderre figyelemmel egyértelműen kijelenthető, hogy egy új bűnmegelőzési stratégia bontakozik ki, amelyben a megcélzott réteg már jól ismeri a bűnelkövetés valamely formáját, sőt az ezzel járó szankciókat is. A bűnözői célcsoport veszt részt bűnmegelőzési programokon, igaz, nem néhány osztályfőnöki óra keretében. Ezen a ponton kap értelmet a pár sorral feljebb olvasható stratégia szó, hiszen jelen esetben egy komplex, sokszor éveken át tartó folyamatos tevékenységről beszélhetünk, amelynek célja, hogy az illető ne kövessen el további bűncselekményt, vagyis bűnt előzünk meg.

Problémafelvetés és hipotézis

Büntetés-végrehajtási pályafutásom során gyakran a frontvonalon tapasztalhattam meg a legsúlyosabb és legkegyetlenebb bűnöket elkövető személyek felfogását, reakcióját, értékrendjét és viszonyulását másokhoz, a társadalmi normákhoz, különböző élethelyzetekhez.

A kezdeti időkben sokszor okozott határozott nehézséget elfogadni a hozzáállásukat, türelmetlenségüket, valamint a folyamatosan jelenlévő önző, másokat semmibe vevő, önös érdekektől vezérelt megnyilvánulásukat. Ezen a nehézségeken túllépve, aktuális munkakörülményeimet és lehetőségeimet felmérve elgondolkodtam, hogy a vonatkozó jogszabályi környezetben mit is tehetnék. Milyen irányvonalon indulhatok el, aminek következtében sikerül a fogvatartottakat kizökkenteni a börtön hétköznapjaiból fakadó ingerzegény környezetnek is tulajdonítható mikrovilágból. A témakört boncolgató *Veres András* egyik értekezésének⁹ tanulmányozása, valamint tanári végzettségem okán, megoldási alternatívaként a lelkiismeretre történő ráhatás, a belső értékek felszínre hozatala, a hasznos munkavégzés, valamint a kultúrában

⁸ 1744/2013. (X. 17.) kormányhatározat 8.4.

⁹ Veres András: *Erkölcsteológia*. Teológiai tanfolyam. Eger, 1993

rejlő értékek valós megélése mellett tettem le a garast. Hipotézisem szerint ezek együttes alkalmazása képes a személyiségjegyek olyan átstrukturálására, amivel elősegíthető a szabadulás utáni társadalmi visszailleszkedés, vagyis a sikeres bűnmegelőzés.

Hipotézisem további eleme egy befogadó, lokális társadalom nélkülözhetetlensége. Úgy vélem, hogy a legőszintébb reintegrációs elszántság is hiábavaló, ha a közvetlen be-, illetve visszailleszkedési környezet, akár a negatív sztereotip beidegződések miatt ennek ellenáll, elutasítón lép fel.

A gyakorlati alkalmazás elvei

2015 elején, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács által kiírt pályázat kapcsán anyagi forrásokhoz lehetett jutni az elképzeléseim egy részének megvalósításához.

A börtön vendégszeretét élvezőkre vetített hipotézisemben meghatározott elemek közül a lelkiismeret, a kultúra és a belső értékek hatásmechanizmusára koncentráltam. Célként tűztem ki magam elé a fogvatartottak olyan jellegű fejlesztő foglalkozásokon való részvételét, amit színházi környezetben megvalósíthatónak véltem. Tettem ezt abban a hitben, hogy egy színdarab nagyközönség előtti bemutatása tökéletes módon fedi le a jelzett hatásmechanizmust. Véleményem szerint a betanulás során jelentős kulturális inger éri a résztvevőt, és számos, eddig akár nem is ismert belső érték kerül felszínre. Maga az előadás tovább erősíti ezeket a pozitív hatásokat, valamint új elemként robban be a közönség elismerő reakcióáradata. A színdarabra kíváncsi, aktív visszajelzéseket adó nézők hihetetlen módon emelik a börtönből érkező szereplők önbecsülésének és büszkeségének szintjét. A végső, elismerő taps pedig hosszú időre égeti be az elítéltek lelkébe és tudatába ezt az euforikus érzést, végleg megerősítve a változni akarás belső motivációjából fakadó igényt. És hol található meg a lelkiismereti elem? – tehetné fel bárki a jogosnak tűnő kérdést. Nos, a válasz a nézőközönség összetételében keresendő. Megoldottam, hogy a szereplők családtagjai is jelen lehessenek a nézőtérén, így nekik is megmutathassák a fogvatartottak az újonnan felszínre kerülő képességeiket, értékeiket. A célcsoport tagjai, látva az örömtől és büszkeségtől könnyező hozzátartozóikat, akaratlanul is elgondolkodnak azon, milyen felelőtlenek voltak, amikor egy meggondolatlan cselekedettel megfosztották őket a teljes család harmóniájától. Határozott véleményem szerint mindez visszafordíthatatlan lelkiismereti hatást vált ki, emlékeztetve majd az érintettet a szabadulás utáni időkben is arra, mit veszíthet, illetve milyen fájdalmat okozhat a szeretteinek, ha vét a társadalmi normák ellen.

A társadalomra vetített hipotézisem érvényesülésének lehetőségét is láttam a terveimben. A megszólítás, illetve elérés a civil célcsoport esetében viszonylag könnyű, mivel esetükben egyfajta rejtett kíváncsiság érzékelhető a börtönök iránt, hiszen a polgári szféra nem tud honnan információkat szerezni. Az általam preferált projekt formailag alkalmas az ilyen irányú kíváncsiság kielégítésére, tartalmilag pedig képes a társadalomban kialakult, a filmek által is megerősített torz képet tompítani. Ezen felül a társadalmi ellenszenv is csökkenthető, mivel az előadások során a civil embereket ért pozitív hatások, tudatuktól függetlenül is befolyásolják a bennük kialakult reflexiókat.

Megvalósítás

Saját hatáskörben megvalósítani egy a börtöntől több szempontból is elvonatkoztatott, független szakmai hozzáértést igénylő programot nem célszerű, és nem is lett volna lehetséges, így első lépésként felvettem a kapcsolatot a Békéscsabai Jókai Színház igazgatójával. Meglepetésemre az általam vázolt elképzeléseket élénken és lelkesen fogadta, azonnal lefordította az egész programot a színház nyelvére. Egyetlen találkozás elég volt ahhoz, hogy együttműködési megállapodás jöhessen létre a börtön és a színház között. Ennek keretein belül egyebek között kitűztük a fogvatartotti színelőadás időpontját, valamint *Pocsaji Ildikó* személyében megtaláltuk a szakmai összekötőt és megvalósítót. Ezekkel a feltételekkel már el lehetett kezdeni a valós, érdemi munkát.

Szakmai megvalósítónk az első látogatása során válogatást tartott az érdeklődő fogvatartottak körében. Érdeklődőből pedig nem volt hiány. A hír, hogy börtönön kívüli helyszínen lehet megjelenni, egy produkció részeseként szerepelni, hurrikánként söpört végig az intézeten. A projekt feltételeiből fakadóan börtönszakmai válogatás megtartására is szükség volt, hiszen fontos biztonsági kérdés bármely külső helyszínre fogvatartottat szállítani. Néhány óra alatt sikeresen megalakult a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti színjátszó köre 12 fővel.

A kiválasztott fogvatartott szereplőknek folyamatos csapatmunkára volt szükségük, olvasópróbák, helyzetgyakorlatok, beszédgyakorlatok és egyéb, a későbbi előadásokhoz szükséges tematikai elemek keretein belül. A felkészülési folyamatok olyan önismereti és személyiségfejlesztési lehetőséget kínáltak az elítélteknek, amely egyértelműen pozitív hatással volt rájuk. A foglalkozások során egyre jobban kialakult bennük egy egészséges értékítélet és felelősségtudat.

További célunk az volt, hogy a társadalom részére a fogvatartotti lét olyan aspektusát mutassuk be, amely sokak számára ismeretlen. A büntetés-végrehajtás szervezetének egyik fő célja tehát a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése olyan programokon keresztül, amelyek nemcsak a szabadulás utáni életük anyagi biztonságát segíthetik, hanem a személyiségük szempontjából is fejlődést jelenthet, a pozitív életút első lépéseként. Amennyiben a civil lakosság e törekvéseket közvetlenül tapasztalja, a szabadulók megítélése és befogadása gördülékenyebbé és akadálymentesebbé válhat.

Eredmények

A három hónap és hét napig tartó teljes programsorozatot nyolc fogvatartott csinálta végig. Szükséges megjegyezni, hogy kizárólag objektív, jogszabályból vagy büntetés-végrehajtási okból adódóan történt hiányzás, illetve lemorzsolódás (például szállítás, előállítás, tárgyalás, szabadulás).

A megbeszélés helyén megtartott előadás után pár nap pihenőt kaptak a résztvevők, a feszültségük levezetésére. Ezek után szakmaspecifikus (pszichológussal történő) és magánjellegű beszélgetéseket is folytattunk velük. Kíváncsiak voltunk, hogyan élték meg az egész folyamatot egyénileg, illetve mikroközösség szintjén. Elképesztő mértékű változásoknak lehettem tanúja. A hipotézisemben megfogalmazott, fogvatartottakra vonatkozó elképzeléseim kontúrosan köszöntek vissza. Hihetetlen volt hallani, amikor egy-egy kérdésre az érintett elítéltek fele rímekkel tarkított, szabatos, irodalmi szinten megfogalmazott választ adott. Versekből, szépirodalmi művekből vett idézetekkel illusztrálták a mondanivalójukat úgy, hogy a természetellenesség legcsekélyebb érzése sem merült fel bennem. Hosszabb, élményszintű emlékeket felidéző gondolatmenet közben a kőkemény, százhusz kilós fogvatartott is elsírta magát.

Minden egyes embernél előkerült a család témaköre. Elcsukló hangon, belülről feltörő fájdalommal küszködve emlékeztek vissza a börtön előtti életükre, valamint a színpadról eléjük táruló képre, amikor is felfedezték a nézők között a családtagjaikat. Pontosan tudták, ki is fejezték, hogy soha többet... Ha egyszer szabadulnak, többet biztos nem kockáztatják meg a visszakerülést.

A társadalmi reflexiók egyértelműen azt erősítették meg, hogy szükség van az ilyen és ehhez hasonló megnyilvánulásokra a büntetés-végrehajtási szervezet részéről, valamint a civil szféra érdeklődik a börtön falain belül történő, visszailleszkedést segítő programok iránt.

Tekintettel arra, hogy pályázat megvalósításáról volt szó, utolsó elemként részletes összefoglalót kellett készíteni a szakmai beszámoló keretei között. A projekt sikeres lezárása kizárólag akkor valósulhat meg, ha a beszámolót elfogadja a pályázatkezelő. Az eredményes végrehajtás alátámasztottsága jól köszön vissza a beszámolóinkra megküldött, programunkat sikeresnek ki-mondó válaszlevélből.¹⁰

„Miért ne kerülj börtönbe” elnevezésű bűnmegelőzési program

Bűnmegelőzési programról beszélni a börtönben első hallásra érdekesnek, ta-lán morbidnak is tűnhet. Ki hallott már olyat, hogy valaki a bűnelkövetők szűken vett lokális világában, vagyis a börtönben bűnmegelőzést emleget? Hát igen, a most bemutatandó program szervezésének első fázisában jóma-gam is kételkedve láttam neki a munkának. A rövid ideig tartó kételyeken túl-lépve, függetlenül magam a hatékony munkát negatívan befolyásoló gon-dolatoktól, két kollégámmal hozzávetőleg egy hét alatt elkészítettem az elsődleges megvalósíthatósági tanulmányát egy fiatalkorúakat célirányosan érzékenyítő műsornak.

Az egész előadás kicsit kevesebb mint negyvenöt percre volt tervezve, mivel a középiskolák osztályfőnöki órája adta az alap gondolatot. Több éve ismert a rendőrség által működtetett, az iskolásokat közvetlenül célzó pre-venációs DADA-program. Ebből kiindulva építettük fel elképzelésünket, mi-szerint valós börtönképet bemutatva a tizenégy–tizennyolc éves korosztálynak, megelőzhető a bűnelkövetővé válás.

Műsorunkat egy színészre és nyolc fogvatartottra koreografáltuk. Az elő-adás témáját pedig kivétel nélkül volt, vagy éppen büntetésüket töltő fog-vatartottak verseiből, prózáiból állítottuk össze. Minden egyes darab mély ér-zelmi töltést hordozott magában, mondanivalója szempontjából a börtönlét emberi lélekre gyakorolt negatív és kínzó aspektusát közvetítette. Közép-pontban a magány, a kiszolgáltatottság, a családnak okozott fájdalom, a szé-gyen és a megbélyegzettség állt. A fogvatartottak részéről, ellentétben a szín-házi produkcióval, most nem volt szükség színészi teljesítményre, mivel nem kellett mást tenniük, mint önmagukat adni.

A bemutatott verseket és prózákat nagyon könnyű volt összeválogatni. Feltérképeztük a darabot előadó fogvatartott aktuális helyzetét és életkörülményeit, majd tartalmilag a sorsával harmonizáló alkotást rendeltük hozzá.

¹⁰ <http://bv.gov.hu/siker-es-palyazat-lezaras>

Ez önmagában elégnek bizonyult ahhoz, hogy az érdeklődők számára katarzis indukálódjon. A saját sorsuk ismételt átélésétől az elítéltek előadásának hatását exponenciálisan növelte az egyes alkotások között elhangzó, színművész által konferált narráció. Az itt kidomborodó színészi teljesítmény rezonanciahatást kiváltva dermesztette meg az előadóterem levegőjét.

Az előadás megtartására a gyulai kulturális központ ötszáz személyes színháztermében került sor 2016. június 19-én. Békés megye több városából hívtunk meg középiskolás osztályokat. A rendhagyó osztályfőnöki órára történő invitálás csábító erejét a teljesség kihangsúlyozása segítette. Meghívónkban utaltunk a rendőrség prevenciós tevékenységére, hangsúlyozva, hogy teljesen hitelesen megmutatjuk, mi történik akkor, ha sikertelen a megelőző felvilágosítás.

A műsor telt házas lett. A függöny felemelkedése után félhomályban vált láthatóvá nyolc, formaruhába öltözött, fehérre maszkírozott arcú elítélte. A látvány azonnal megtestesítette a személytelen, érzelmileg sivár falanszter képét. A nyomasztó hatást tovább erősítette a fogvatartottak fölött lebegő ketrec, amelynek közepén teljesen beszűkített mozgástérben foglalt helyet a narrátor. Ez a nyitókép azonnali csendet indukált.

Előadás után egy nagyjából harminc személyből álló csoportot invitáltunk rövid értékelésre, illetve megkértük a jelenlévő iskolák képviselőit, hogy a diákok véleményét juttassák el hozzánk, miután feldolgozták a tapasztalataikat. Mind a helyszíni összegzés, mind az iskolák véleménye megerősítette, hogy minden kétséget kizáróan létezik bűnmegelőzés a börtön falai között, sőt az még színpadon is bemutatható.

Reintegrációs Café

*A World Café (Világkávéház)*¹¹

Molnár Katalin egyetemi docens jóvoltából lehetőségem nyílt megismerkedni a World Café fogalmával, mibenlétével, módszertanával. Egy eddig teljesen ismeretlen világ tárult fel, minden csodájával és persze nehézségével. Már a hivatkozott módszertani útmutató fedőlapja is imponáló gondolatokat foglal magába a Nobel-díjas kutató, *Humberto Maturana* egyik gondolatával: „*A kommunikáció lényege nem az információ megosztása, hanem leginkább és elsősorban az élő szervezetek viselkedése közötti harmónia megteremtése.*”¹²

¹¹ Ruzsa Ágota – Szentirmai Judit: Világkávéház. A társas teremtő dialógusok. Módszertani kézikönyv. SOL Intézet, 2014

¹² Uo.

A módszer legfőbb gondolata, hogy az adott ügyben érintett résztvevők, résztvevői csoportok kerek asztalok mellé ülve, kisebb csoportokban szabadon tudjanak beszélgetni a témáról, kifejthessék, ütköztethessék véleményeiket, érveiket, ezáltal szinte automatikusan meghatározva egy mindenki számára elfogadható, előremutató, megoldásorientált tevékenységcsokrot, amely alapján válaszokat találhatnak az alapügy kérdéseire. Az útmutató 34–35. oldalán fogalmazódik meg, hogy milyen esetekben bírhat relevanciával ez a párbeszéd, illetve mikor nem célszerű az alkalmazása. A különösen hasznos helyzetek első négy meghatározását olvasva, azonnal eszembe jutott: ezt legalább egyszer ki kell próbálni a reintegrációban.

Egymástól független tudásokat kell megosztani, innovatív gondolatok szükségesek, kulcskérdéseket kell megérteni és felfedezni, valamint ismeretlen személyeket kell megismerniük egy már létező csoport tagjainak.

A Reintegrációs Café

Előkészületek

Kézenfekvő volt, hogy a módszer tökéletesen illeszthető az általam felvetett hipotézishez, amely szerint a sikeres reintegrációnak három részt vevő csoportja van. Önállóan egyik sem tudja megvalósítani az elvárt célokat, vagyis együtt gondolkodásra és párbeszédre van szükség a tágran vett szakma, a civil társadalom és a fogvatartottak között. A civil társadalmon itt nem az egyes lakosokat értem, hanem az önkormányzatokat. A társadalmi be- és visszailleszkedésnek vannak ugyanis nélkülözhetetlen alapelemei, amelyek nélkül kizárható annak végbemenetele. Idesorolom a lakhatást, a képzést és a munkát, vagyis a megélhetés alapját.

Az iménti téziseket összegezve megtörtént a szükséges meghívók elkészítése és kiküldése. A moderátor szerepét Molnár Katalin vállalta. 2017. március 9-én a meghívott szakterületek képviselőivel megrendeztük az első Reintegrációs Cafét.

Megvalósítás

Eljött a nap. 12.30-kor már minden résztvevő – a fogvatartottakat és a hozzátartozóikat leszámítva – együtt ült, és a fél óra múlva kezdődő, háromórásra tervezett Reintegrációs Café lebonyolítási tervét egyeztette. Érződött némi egyértelműen pozitív feszültség. Sokakban nem kizárólag a café ténye keltett

bizsergést, hanem az a nem mindennapi esemény is, hogy „valódi” elítéltekkel fognak egy asztal mellett beszélgetni. Magától értődik, hogy erre nem lehet felkészülni. Lesz, ami lesz, a lényeg a nyílt, őszinte, de alapvetően strukturált mederben tartott kommunikáció.

A Békés Megyei Kormányhivatal foglalkoztatással, képzéssel, a Békéscsabai Szakképzési Centrum képzéssel és a gyulai önkormányzat lakhatással foglalkozó szakemberei voltak egy-egy asztal moderátorai, ők irányították a szakterületükhöz tartozó témáról folytatott eszmecsereket. Minden asztalnál helyet kapott még egy vagy két fogvatartott, illetve az illető meghívást elfogadó kapcsolattartója. Természetesen nem hiányozhattak a büntetés-végrehajtási szakemberek sem: két pártfogó és a büntetés-végrehajtási osztály vezetője vett részt a beszélgetésben. Ők valamennyi elítéltet személyesen ismerik. A program moderátora a hozzá méltó könnyedséggel és szakmaisággal tartotta kézben a folyamatot. Körönként negyven-negyvenöt percnyi idő állt rendelkezésre.

Három kiemelt jelentőségű témát dolgoztunk fel a Reintegrációs Café során. Ezek elengedhetetlenül fontos kérdések minden börtönből szabaduló számára, hiszen az emberi lét alapjai. Beszélgetés folyt tehát a lakhatásról, a munkavállalás lehetőségeiről, valamint a felnőttképzésről. Számomra is meglepő volt hallani a fogvatartottakat, akik nagyon kulturált módon, érdeemben tudtak vitapartnerei lenni a szakterületet képviselő moderátoroknak. Sokat elárul az érdeklődő, kíváncsi hozzáállásról, hogy a kicsit több mint háromórás programot csak egy tízperces szünettel szakítottuk meg.

Az asztalgazdák összefoglalói jó néhány olyan összefüggést tártak fel, amelyekre csak a három kisebb körös beszélgetés útján lehetett szert tenni. Mindannyian kiemelték, hogy a beszélgetés sok olyan adalékkal szolgált, amelyekhez máshogyan nem juthattak volna hozzá. Az egyes beszélgetések dinamikáját tekintve is elégedettek voltak, külön örömeiket fejezték ki, hogy az elítéltek nagyon intenzíven és konstruktívan vettek részt a párbeszédben. A bennük keletkezett pozitív benyomásokat, érzelmeket sem titkolták, és ez önmagában is nagyon motiválóan hatott a résztvevők mindegyikére.

Eredmények

A Reintegrációs Café módszerének alkalmazhatóságáról nem voltak előzetes információim. A március 9-én megrendezett program egyértelműen kísérleti jellegű volt. Az új reintegrációs módszer jövőbeli alkalmazásának lehetőségét is teszteltem ezen a rendezvényen. A minél helyesebb kép kialakítása ér-

dekében két kérdőívet is használtam, hogy felmérhessem a résztvevők véleményét.

A kérdések összeállításának legfőbb mozgatórugója az volt, hogy a válaszokból mindkét oldal véleménye őszintén tükrözi a jövő útját. Egy számomra lényeges kérdésre kellett tudnom válaszolni, mégpedig arra, hogy a fogvatartottak bevonásával megrendezett, a társadalmi visszailleszkedésüket szolgáló szakmai kerekasztal-beszélgetéseknek (reintegrációs cafék) van-e létjogosultságuk a büntetés-végrehajtás reintegrációs kínálatában.

Annak kellett kiderülnie, hogy a módszer működőképes-e. A saját helyszíni tapasztalataim teljes összhangot mutattak a kérdésekre adott válaszokkal. A résztvevők hamar megtalálták a helyüket és szerepüket a caféban, nemcsak kellemesen, de hasznosan beszélgettek, új információkkal és szemlélettel gazdagodtak, s szívesen vennének részt máskor is hasonló jellegű összejöveteleken.

Mindez elegendő megerősítést adott arra, hogy elkezdjek kidolgozni és folyamatosan fejleszteni egy új típusú reintegrációs módszert, amely a börtönből szabaduló személy számára még a benntartózkodása idején ad megfelelő alapot új élete megkezdéséhez. Ebben közvetlen módon nyújtanak segítséget a büntetésüket letöltők számára olyan szakemberek, akik a pozitív életvitel kialakításának legégetőbb kérdéskörének helyi ismerői, és nem utolsósorban képesek az elítélteket pozitívan motiválni.

IRODALOM

Bábosik István: Neveléstudomány. Osiris Kiadó, Budapest, 2004

Belovics Ervin – Vókó György: A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014

Bódiné Beliznai Kinga – Király Tibor – Lőrincz József – Máthé Gábor – Mezey Barna: A magyar büntetőjog története. In: **Mezey Barna (szerk.):** Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 3. fejezet III. rész

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula Kiadó, Budapest, 1986

Gáva Krisztián: Az új büntetés-végrehajtási törvény kodifikációs folyamata. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4.

Molnár Katalin: Kommunikáció a rendvédelmi munkában. Főiskolai jegyzet. Rendőrtisztviselői Főiskola–Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001

Molnár Katalin: A kommunikáció szerepe a bűnmegelőzésben. Jegyzet az RTF levelező tagozatának bűnmegelőzési szervező szakirányú továbbképzési szakán tanulók részére. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest, 2004

Molnár Katalin: Rendészeti kommunikáció vezetőknek. MA tananyag. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007

Ruzsa Ágota – Szentirmai Judit: Világkávéház. A társas teremtő dialógusok. Módszertani kézikönyv. SOL Intézet, 2014

Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia tudományterületének helye a társtudományok rendszerében. In: **Deák Ferenc – Pállo József (szerk.):** Börtönügyi kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014, 182–183. o. [Börtönügyi tanulmányok 1.] <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/Kaleidoszkop.pdf>

Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2007/3.

Veres András: Erkölcssteológia. Teológiai tanfolyam. Eger, 1993